MAKOVECZ BENJAMIN

Nagy Szilvia őslényszobrai

Természetesen nem tudom, milyenek voltak az ősállatok. Nekem először raszteresek voltak, a festővászon megnyugtató textúráján indulatosnak tűntek a dinamikusnak szánt (nem túl jól sikerült) ecsetvonásoktól, amilyeneknek a derék Zdenek Burian megfestette őket. A gyermek előtt összekeveredtek a halak meg tüskésbőrűek a kétéltűekkel és hüllőkkel, mert nemigen olvasta el a színes forgatagban megbújó szövegeket. De hát végül is mindegy. Olyan felfoghatatlanul rég volt az egész, hogy félni egyáltalán nem kellett tőlük, ha meg éjszaka néha elő akartak jönni, ott volt a biztonságot nyújtó, megfellebbezhetetlen kis szó: *kihalt.* Ezek kihaltak. Kongóan üres szó, van benne valami roppant csend, valami mindent elmosó végtelenség. Ugyanolyan békével lehetett nézegetni a hatalmas fogakat és karmokat, üldözős-marcangolós jeleneteket, mint a Nemzeti Múzeum felső emeletén a recsegő falépcső utáni két terem kőbe dermedt kincseit. Nem bántanak.

Valamivel később aztán felbukkannak a szavak. Csodálatos, tapogatható, szagolgatható, ízlelgethető szavak; *perm.* Meg *jura.* Hogy akkor éltek. Vagyis akkor ezek *időszakok.* Van is olyan, hogy *harmadidőszak,* úgyhogy biztos. Ezek az idők nem olyanok, mint a *tavaly,* a *télen* meg a *karácsonykor;* egy felfoghatatlan világnak még az *ostrom alatt-nál* is jól érezhetően régebbi vidékei – különös illatuk ott gomolyog a kövek körül, amelyekbe belefagyva fekszenek halak, vak teknősök és tengeri liliomok.

A biológiatanárnő már sokkal magabiztosabban kezelte a titkokat. A petúnia bárgyú hosszmetszete, a csillók meg a méhlepény között – némi unszolásra – hamar összefoglalta a földtörténetet. Ábrákra emlékszem, meg arra, hogy minden milyen sótlanul logikus. Kijöttek a tengerből, lábuk nőtt, a *kültakarójuk* nem eresztette át a nedvességet, végleg elszakadtak a víztől, aztán megnyúlt a nyakuk, hogy elérjék a legfelső leveleket. Az állatok elpusztultak, belepte őket az iszap, megkövesedtek, aztán a földrétegek mozgása során újra a felszínre kerültek, és megtaláltuk őket. Piff-puff. Később kihaltak, jöttek a majmok, szerszámot készítettek, tulkokat rajzoltak a barlangok falára, építettek néhány piramist, és már itt is volt az osztályharc meg a munkásmozgalom. De csak el kellett mennem megint a múzeumba, hogy világosan érezzem: ez azért nem ilyen egyszerű. És nem ilyen ünneptelen.

A középiskolai könyvtárban aztán már lehetett találni valamit. Csodaszép fametszetes illusztrációkra emlékszem; egy elfeketült csontváz öblében elköltött ebédről; egy Nopcsa nevezetű főrend portréjára; elképesztő méretű, fák fölé tornyosuló, valószínűtlen bestiák képeire, és egy történetre Cuvier-ről, aki néhány, kőből kilógó porcikából megjósolta, hogy előkerül majd onnan egy erszénycsont is, ha levésik róla a követ. Lenyűgöző.

A mese úgy szólt, hogy ezek a csodák, ezek a gyíkpillantású kerubok, ezek a festő-

A Caudiperyx a jura-kréta időszakban, a mai Kína területén élt. Testhossza 1 méter körüli volt, s valódi tollakat viselt; csontváza alapján leginkább az Oviraptorokhoz lehetne hasonlítani. Farkán hosszú tollak nőttek; ezek részben az egyensúlyozásban, részben pedig a párválasztást megelőző hivalkodásban, versengésben játszhattak szerepet. A repülésre alkalmatlan „szárnyakon" igen látványos, hosszú tollak sorakoztak. A testet borító tollazat a hőszigetelés és a kérkedés céljait szolgálhatta. Maradványai között gyomorköveket találtak, s ez arra utal, hogy az állat növényi táplálékon élt.

A Tritemnodonok az eocén-alsó pliocén időszakban éltek. Az ősragadozók rendjébe tartoznak; ezekre az állatokra a megnyúlt alacsony koponya és a kicsiny agyüreg jellemző. Ötujjú végtagjaik hasított ujjpercekben és karmokban végződtek. Méretük a mai rókák és medvék testnagysága között változott. Apró gyíkokkal, rágcsálókkal táplálkozhattak, ; karcsú etstükkel még a szűk üregeket is felkutathatták a zsákmány után.

a szerző felvételei

Archaeopteryx

vászon textúrájú bestiák egytől egyig tompaeszű, lassú barmok voltak; túl nagyra nőttek, és ekkora testet már nem tudott irányítani az a mogyorónyi agyvelő; ami kikerült a látóterükből, arról nyomban meg is feledkeztek, s mire észrevették, hogy a farkukat marcangolja egy ragadozó, addigra a fejük már rég kihalt. Sokáig még el is hittem a dolgot, és nagyon tetszett az a világ, ahol a napkelték és napnyugták, esőzések és forró szélviharok számlálatlan millióiban irdatlan lények cammognak, míg el nem nyeli őket a víz, a homok és az idő. Ugyanilyen lassan járták táncukat a kontinensek is, különösen az a kis mackós léptű, kajla fülű Ausztrália.

Egy másik őslényethoszra, a rajzfilmekére túl sok szót vesztegetni nem érdemes. A dinó, mint ennivalóan édes jó pajtás és hűséges házikedvenc figurája éppoly idióta, mint amilyen népszerű. Rá lehetett varrni az iskolatáskára meg a pulóver hátára, épp csak a feneke meg a masnis farka látszott ki a kisdobos-nyakkendő alól.

Voltak azért jó szobrok, és rendes rajzok meg festmények is. Zdenek Burian képeit aligha tudnám elválasztani Szilágyi Margit néni bronzosra színezett gipszszobraitól, amelyek ott ácsorogtak a múzeumi folyosók homályos szögleteiben – ezek voltak a jó szobrok. A Nők Lapja hátsó borítóján, a *hetedhét országból* fényképei közt néha felbukkant egy-egy fotó amerikai vagy német dinóparkokról, ahol kis ligetecskékben szürke és elnagyolt Góliátok ácsorogtak; ezek voltak a rosszak.

Láthattunk néha filmeket is. Mafla, de ádázul gonosz sárkányok foga emberhúsra fájt, papírmasé tarajuk rémítő lassúsággal vonult át a fák fölött, lavórnyi talpuk mint gyufaszálat roppantotta el a hős lándzsáját – már nem is emlékszem, mi lett a megoldás, de hogy volt, az biztos, hiszen – tudjuk – *kihaltak.*

A *Jurassic Park* aztán már egészen mást mutatott. Gyorsaságot, szikrázó éberséget, intelligenciát és – ami a leglenyűgözőbb – *eleganciát.* Boldogító felismerés: hat és fél tonna béke lehet kecses, két és fél tonna vérszomj pedig egyenesen *graciőz;* a madárka rebbenését meg lehet szorozni ötmillióval anélkül, hogy elveszne a *madárkaság* és a rebbenés, és a nyolcméteres behemótnak is jutott Istentől annyi *charme,* amennyivel a hüvelyknyi tündért alakító Julia Roberts nyűgözi le a nagyérdeműt.

Burian, kültakaró, szilur, osztályharc, InGen és Julia Roberts után most legyen szó végre a méhviaszról is. A méhviasz igen alkalmas, engedelmes és szép nyersanyag. Csinos pofikákra kenhető csodaszerek alapanyaga, de úgy emlékszem, eleinte ebből csinálták a rágógumit is. Lehet, hogy robbanóanyag, vagy valami sose látott *Wunderwaffe* is készíthető belőle. Ősállatszobor mindenesetre biztosan.

Először persze a váz készül el. Különös látvány, ahogy a munkának már ebben a korai fázisában is megszületnek azok a formai és művészi minőségek, amelyek oly utánozhatatlanul egyedivé teszik Nagy Szilvia szobrait. Ilyenkor körvonalazódik a tömeg, feszül meg az izom, billen figyelmes vagy alattomos, mohó vagy csak éber tartásba a fej, moccan a teljes lény minden porcikáját egyetlen, eleven pillanatba lelkesítő dinamika, támad az ősvilági s mégis oly borzongatóan ismerős indulat, és lebben meg először a (fentebb már alig visszafogottan megünnepelt) elegancia.

Ezután minden eltűnik. A sokat ígérő drótvázat ellepi a durva, vaskosan felhordott s még nyers színű méhviasz. Condrás kis jószágok állnak ilyenkor a zsúfolt munkaasztalon, elformátlanult testükön foltosan, eset-

A Parasaurolophus a késő-kréta időszakban (83-65 millió évvel ezelőtt), a mai Kanada, Montana állam és Új-Mexikó, valamint Mongólia területén élt. Testhossza 5 méter volt. E növényevő egyedülálló jellegzetessége a fejről hosszan hátranyúló, üreges szerkezetű „taraj", amely elérhette akár az 1,8 méteres hosszúságot is. A nemek eltérő formájú tarajt viseltek. Ezeket az állatokat koponyájuk jellegzetesen ellaposodott orr-részéről kacsacsőrű dinoszauruszoknak is nevezik.

Az Eryopsok a felső-karbon–alsó-perm időszakban éltek. Testhosszuk meghaladta a 3 métert. Jellemző volt rájuk a széles, lapos koponya. A gerincoszlop és a vállöv fejlettsége szárazföldi életmódra enged következtetni. Hasi oldalukon erős páncélt viseltek; feltehető, hogy a hátukon is. Életmódjuk leginkább a mai gőtékre, illetve krokodilfélékre hasonlíthatott.

lenül lapolódnak egymásra az alig megdolgozott rétegek – mintha vedlenének, szakasztott olyanok. A gyertyalángban melegített finom fémszerszámok csak ezután simítják életre a mind láthatóbban dagadozó izmokat; ekkor formálódik meg a furcsa és igen sérülékenynek tűnő, kiálló *ischium* (másoknál a *pubis);* dudorodik elő minden, aminek elő kell dudorodnia és horpad be, ami meg arra való. A finom váz, amely fémből ismétli meg az eleven test szerkezetét és erővonalait, soha többé nem látható. Pedig kár. Karinthy Frigyes jut eszembe, aki kisfiúkorában a pénzhamisítás dolgában igen tájékozatlanul azt hitte, úgy történik a dolog, hogy egyes bácsik titokban lapjával kettéfűrészelnek egy pengőt, a belsejét kivájják, elrejtenek benne egy gyémántot, aztán összeragasztják, *elköltik,* és ezután már csak Berkeley püspök Istene tudja, micsoda kincs a hitvány pénzdarab és merre jár. Így rejtőzik az ösztönösen bravúros statikájú váz ezekben a *hamisított* szobrokban – megröntgenezni őket nem is lenne olyan butaság.

A méhviasz festhető. Ha akad, aki apró pléhdobozokban kicsiny adagokban felolvasztja, és belé finoman kiadagolt porfestéket kever, olyan színskálákba rendezheti a megdermedt korongocskákat, amiket megirigyelhet az ősz vagy az alkony is. Ha aztán ez az ásványi türelemmel megáldott művész hajszálnyi rudacskákat, tűhegynyi tüskécskéket formál belőlük, már van is elegendő szőr vagy parányi toll ahhoz, hogy egy rémítő vagy elbűvölő lényt belepjen velük. Ennyi türelem és alázat csak a másoló szerzetesekéhez hasonlítható. A munka hónapokig tart; még akkor is, ha nem számítjuk a múzeumra emlékeztető szobában szerteszét nyitva fekvő könyvek, fénymásolatok, ábrák és vázlatok nézegetésével (nagyképűbben: *előtanulmányokkal)* töltött időt – az időt végül is el kell tölteni valahogy. Ebben a fenegyors, *adj, uram, de tüstént!* világban különös, anakronisztikus jelenség, ha valaki nem röstell *elpiszmogni* egy kölyök Coelophysis vállának göcsörtjeivel.

És végül előttünk áll az eleven mozdulatba dermedt állat. Figyel, cselt sző, pördül és ugrik, cammog, vakarózik, alszik vagy tollászkodik. Nem Jurassic Park, nem természetellenes fegyelmezettséggel ácsorgó rekonstrukció, nem rajzfilm és nem a Mekiben a diákmenü mellé osztogatott – *gyűjtsd össze mind a hatot!* – csalétek, hanem esetlenül caplató, lírai kecsességgel elfekvő, fürgén szökellő vagy halálos biztonsággal lecsapó lény. Nagy Szilvia a Spielberg és Crichton tálalta dermesztő valóság tudomásul vétele és értő felhasználása mellett a hajdani, néma múzeumok áhítatát idézi meg; a paleontológiai kutatások legújabb eredményeinek nagy teljesítményű számítógépekkel életre keltett tanulságait szánkáztatja vissza a tizenkilencedik század csendjébe – és mi hiszünk neki. Könnyen és szívesen hiszünk neki, mert nem technikáról, törzsfáról, táplálékláncról, számítógépes animációról vagy diákmenüről s még csak nem is saját magáról, hanem a szépséges, nemes és szeretett állatokról beszél.

Hosszú, alapos és szeretetteljes munkával, komoly tehetséggel és páratlan hozzáértéssel készülnek tehát ezek a szobrok, amelyekről ezeken a lapokon néhány felvételt láthat az olvasó. További méltatás és lelkendezés helyett inkább őket ajánlom szíves figyelmébe, illetve Nagy Szilviának a Magyar Természettudományi Múzeum oly rég és oly fájón nélkülözött, végleges otthonának megnyitása alkalmával rendezendő kiállítását, amelyen vagy kéttucatnyit mutat be majd közülük.

Végezetül, mert nem tudok se szebbet, se jobbat írni, mint Miskolczi Gáspár az *Egy jeles vad-kert* című könyvében (Lőcse, 1702): *„Mert vagyon valaholott egy igaz Isten, még pedig igen bölts, igen jó és olly igen hatalmas Isten, ki mind azokat a sok szép eleven állatokat szép rendesen teremtette, s ma-is tsudálatosan igazgatja, s legelteti.”*

A Phorusrachosok az alsó-oligocén–pleisztocén időszakban (35-25 millió évvel ezelőtt), a mai Dél-Amerika területén éltek, s évmilliókon át ők voltak a csúcsragadozók. Eddig csak töredékes maradványaikat ismerjük, de közeli, észak-amerikai rokonaikról sokkal többet tudunk, így a Phorusrachos külsejére és életmódjára is következtethetünk. Magassága a 3 métert is elérhette. A csoportra jellemző a nagy fej, a rendkívül erős, horgas csőr, a hosszú lábak és a repülésre alkalmatlan, rövid szárny.

A Deinonychusok a középső-jura időszakban, a mai Egyesült Államok nyugati vidékein éltek. Testhosszuk 2,5-3 m volt. Ennek a lénynek és rokonainak – például a Velociraptornak – sajátos szerkezetű hátsó lábfejük volt. A második és a negyedik ujjukon jártak, a harmadikon pedig hatalmas, görbe karmot viseltek, amelyet futás közben egy különleges ízület tartott távol a talajtól; ezzel a gyilkos fegyverrel akár méteres, mély sebet is ejthettek zsákmányukon. Gyors mozgású, intelligens állatok voltak, és feltehetően csoportosan vadásztak.

Nagy Szilvia méhviaszból készített őslényszobrai

(Makovecz Benjamin felvételei)

9 770040 371316 04010